

УДК 811.161.3'373.232.1(476.2 – 37 Хойнікі)

Да некаторых прозвішчаў Хойніцкага раёна

У.А. БОБРЫК

У артыкуле аналізуюцца семантычныя групы прозвішчаў жыхароў Хойніцкага раёна. Вылучаны адзінаццаць лексіка-семантычных груп, што сталі асновай для ўтварэння прозвішчаў. У выніку аўтар даследавання прыйшоў да высновы, што найбольш ужывальнымі з'яўляюцца прозвішчы, суадносныя з назвамі прафесій, родам заняткаў, фізічнымі і фізіялагічнымі характарыстыкамі чалавека. Менш пашыраны прозвішчы суадносныя з назвамі адзення і абутку, батанічнымі і геаграфічнымі назвамі.

Ключавыя словы: прозвішча, семантыка, адтапанімічнае поле, словаўтварэнне, лексіка-семантычная група.

The article gives the semantic analysis of the surnames of the Khoiniki region citizens. Eleven lexico-semantic groups as the basis for surname formation were singled out. As a result the researcher has come to the conclusion that the most common surnames are the ones that originated from professions, occupations, physical and physiological characteristics of a person. Less common are surnames related to clothes and footwear, botanical and geographical names.

Keywords: surname, semantics, toponymic field, word-formation, lexico-semantic group.

Аналіз семантыкі і структуры прозвішчаў – цікавая, каштоўная і цяжкая справа, што прызнаецца многімі антрапанімістамі. Ён, на думку А. Суперанскай, «дае значную інфармацыю, якая ўяўляе цікавасць для гісторыкаў, этнографістаў, сацыёлагаў, а таксама лінгвістаў. Пры параўнанні лексічных палёў, па якіх размяркоўваюцца асновы прозвішчаў у розных мовах, можна зрабіць вывады пра агульнасць або, наадварот, рознасць нацыянальных культур асобных народаў» [1, с. 81].

Прозвішчаў адпеллятыўнага паходжання ў беларускай мове даволі многа. Гэта група складае прыкладна каля паловы ўсіх прозвішчаў. Вядомы антрапаніміст М.В. Бірыла адзначае, што «з пункту погляду гісторыі мовы адпеллятыўная антрапанімія з'яўляецца захавальнікам, кансервантам лексікі папярэдніх эпох, дае матэрыял для больш глыбокага вывучэння гістарычнага слоўніка, моўных узаемасувязей» [2, с. 4]. Згодна з гэтым у якасці асноў для ўтварэння прозвішчаў магла выкарыстоўвацца лексіка, якая адлюстроўвае самыя разнастайныя галіны жыццядзейнасці народа і акаляючай яго рэчаіснасці – быт, заняткі, становішча ў сям'і і грамадстве, фізічныя, разумовыя і маральныя якасці, пачуцці, сацыяльны ўклад, жывёльны і раслінны свет і пад. У гэтым сэнсе антрапанімія, утвораная ад апеллятыўнай лексікі, з'яўляецца кладоўкай гісторыка-культурнай спадчыны, дае каштоўны матэрыял для вывучэння агульнай гісторыі народа. Пры ўтварэнні прозвішчаў Хойніцкага раёна выкарыстоўвалася лексіка наступных семантычных груп:

Назвы асоб па прафесіі ці занятку, сацыяльным становішчы. Прозвішчы, утвораныя ад назваў прафесій, сведчаць пра разнастайнасць прафесій у Беларусі. З развіццём грамадства зніклі некаторыя прафесіі, а разам з імі страціліся і іх назвы, якія ляжаць ў аснове прозвішчаў. Тым не менш іх этымалогія ў большасці застаецца празрыстай. Прозвішчы, што былі ўтвораны ад назваў прафесій, роду заняткаў або выковаемага дзеяння прадстаўляюць сабой каштоўную крыніцу па гісторыі мовы і культуры. *Алейнік, Алейнікаў* <алеінік 'спецыяліст па вытворчасці алею' [2, с. 20]; *Асадчы, Асадчык* <асадчы 'заснавальнік паселішча' [2, с. 24]; *Баброў, Баброўнік, Баброўскі* <баброўнік 'лавец баброў' [2, с. 29]; *Бабраўнічы* <баброўнік 'той, хто разводзіць баброў' [3, с. 241]; *Бандарчук, Бандарэнка, Бондар* <бондар 'майстар па вырабу драўлянай пасуды' [4, с. 395]; *Бараш* <'чалавек, які робіць шатры ці прыслужвае ў шатры' [2, с. 42]; *Баярка, Баярчук* <баярын 'радавіты дваранін, буйны памешчык' [4, с. 355]; *Буднік, Будніцкі* <буднік 'рудакоп' [2, с. 64]; *Віннік, Віннічак* <'прадавец віна' [2, с. 87]; *Вінакур, Вінакураў* <вінакур 'той, хто займаецца вінакурэннем' [4, с. 491]; *Ганчар, Ганчарэнка* <ганчар 'майстар, рамеснік, які вырабляе з гліны пасуду і іншыя рэчы' [5, с. 26]; *Гарбар* <той, хто займаецца апрацоўкай і вырабам

шкур, работнік гарбарнай вытворчасці [5, с. 29]; *Гутнік* <рабочы, які працаваў на гуце [5, с. 101] *Дзегцярэнка* <дзегцяяр ‘той, хто хто гоніць дзёгаць’ [5, с. 178]; *Дубовік* <рэг. ‘рулявы на лодцы пльытагонаў, якая называецца ‘дуб’, рус. *дубовик* ‘лодачнік, перавозчык’ [2, с. 139]; *Дудараў, Дударэнка* <дудар ‘музыкант, які іграе на дудзе’ [5, с. 207]; *Залатар, Залатароў* <залатар ‘залатых спраў майстар’ [2, с. 155]; *Кавалёў, Кавалеўскі, Кавальчук, Коваль* <каваль ‘рабочы, майстар, які займаецца коўкай металу’ [5, с. 570]; *Кажадуб* <‘дубільшчык скур’ [2, с. 167]; *Кажамяка, Кажамякін* <кажамяка ‘майстар, які вырабляе сырамятныя скуры’ [5, с. 573]; *Калеснік* <калеснік ‘майстар, які вырабляе колы, калёсы’ [5, с. 586]; *Канавалаў* <канавал ‘лекар без спецыяльнай ветэрынарнай адукацыі, які займаецца лячэннем коней’ [5, с. 609]; *Капелан* <‘у каталіцкай і англіканскай цэрквах – свяшчэннік пры капліцы або дамашняй царкве’ [5, с. 629]; *Катляр, Катлярчук* <катляр ‘майстар, які вырабляе катлы’ [2, с. 192]; *Козак, Казак, Казачок* <казак ‘вольны чалавек з прыгонных сялян, халопаў, гарадской беднаты, якія ўцякалі на ўскраіны дзяржавы’ [5, с. 574]; *Кравец, Краўчанка, Краўчук* <кравец ‘спецыяліст па шыццю адзення’ [5, с. 719]; *Кузняцоў* <кузнец ‘рабочы, майстар, які займаецца коўкай металу’ [5, с. 570]; *Кухарэвіч, Кухарэнка* <кухар ‘повар’ [2, с. 236]; *Кучараў* <кучар ‘фурман, рамізнiк, вазніца’ [2, с. 236]; *Кушнер, Кушнір* <кушнер ‘рамеснік, які вырабляе шкуры на футра і шые з футра’ [5, с. 765]; *Папкоў, Папок* <поп ‘свяшчэннік’ [7, с. 191]; *Півавар* <спэцыяліст па піваварэнню [7, с. 252] *Слесараў, Слесарэнка* <рабочы, спецыяліст па ручной апрацоўцы, зборцы і рамонту металічных вырабаў [8, с. 201], *Сталяроў, Сталярчук* <сталяр ‘рабочы, спецыяліст па тонкай і дэталёвай апрацоўцы драўніны і вырабах з яе’ [8, с. 301]; *Старавойт, Старавойтаў* <стары войт ‘начальнік гарадскога пасялення’ [4, с. 501]; *Стэльмах* <майстар, які робіць калёсы, сані [8, с. 300] *Сярдзюк* <укр. *сердюк* ‘целаахоўнік пры гетмане,’ рус. *сердюки* ‘казакі ў маларасійскім войску на аплаце’ [2, с. 405]; *Ткачэнка* <ткач ‘рабочы, майстар, які вырабляе тканіну на ткацкім станку’ [8, с. 490]; *Цырульнік* <‘майстар, які займаецца галеннем, стрыжкай, афарбоўкай і прычэсваннем валасоў’ [9, с. 261]; *Шаўцоў* <шавец ‘майстар па шыццю і рамонту абутка’ [9, с. 340]; *Шапавалаў* <‘майстар, які вырабляе валеннем шэрсці капелюшы і іншыя рэчы; рабочы, які працуе на шапавальнай машыне’ [9, с. 348]; *Шынкарэнка* <шынкар ‘уладальнік шынкі або прадавец спіртных напіткаў у ім’ [9, с. 429].

Прозвішчы, якія абазначаюць фізічныя і фізіялагічныя характарыстыкі чалавека, рысы характару, уласцівасці розуму складаюць адну з самых багатых па колькасці груп: *Баранаў, Белавус, Белавусаў, Белы, Бабыр* <кірг. ‘гаварун, гаварлівы’ [2, с. 30], *Батура* <‘балагур’, рус. ‘упарты, непаслухмяны’ [2, с. 45], *Брылёў* <‘ілгун, абманшчык’ [2, с. 61], *Віславух* <‘з віслымі вушамі’ [2, с. 88], *Гарбаты, Гарбачоў, Гарбачэнка, Гарбуноў* <‘гарбаты’ [2, с. 102], *Гаркуша* <рус. *гаркуша* ‘крыкун, гарлапан’ [2, с. 103], *Глушак, Глушакоў* <рэг. ‘глухі’ [2, с. 111], *Гулевiч, Гуленя, Гуляй, Гулянок* <‘гуляка’ [2, с. 121], *Жаўняк* <рэг. *жаўнаць* ‘гаварыць бязглуздзіцу’ [2, с. 145], *Жыляк* <рус. *жилак* ‘той, хто жыліць, махное ў гульні’ [2, с. 151], *Зуй* <рэг. ‘рослы хлопец з паводзінамі дзіцяці, недарэка’ [2, с. 161], *Карнавухаў* <рэг. ‘карнавухі, з кароткімі вушамі’ [2, с. 185], *Кароткі* <ад кароткі [2, с. 187], *Кацуба* <‘той, у каго з рук усё валіцца’ [2, с. 195], *Крукоўскі* <крук ‘скупец, скупы чалавек’ [2, с. 219], *Крываашэў, Крываашэй, Крывенчык, Крывец* <‘ад крывы’ [2, с. 222], *Кулага* <рэг. ‘непаваротлівы, няскладны, павольны ў рабоце’ [2, с. 228], *Курбацкі* <рус. *курбатый, курбатик* ‘нізкарослы чалавек, карапузік, таўстунок’ [2, с. 233], *Курыла, Курыленка* <рус. *курила, курилка* ‘п’яніца, гуляка’ [2, с. 235], *Лобан* <рус. *лобан* ‘чалавек ці жывёла з вялікім ілбом’ [2, с. 239], *Лёгенькі* <ад лёгкі [2, с. 251], *Ліхач* <‘зух, ліхач, удалец’ [2, с. 254], *Мануйлаў* <рус. ‘абманшчык, той, хто ўмее выманіць’ [2, с. 274], *Наляговіч* <ад *налягаць* ‘той, хто налягае’ [2, с. 297], *Наско, Носараў* <‘насаты, насаль’ [2, с. 300], *Рабко, Рабоўскі, Рабы, Рабянок* <рабец ‘рабы’ [2, с. 343], *Сляпоўскі, Сляпухін* <ад сляпы [2, с. 383], *Смоліч, Смольскі* <‘падобны на смоль, чарнамазы, чарнявы’ [2, с. 383], *Сядзько, Сядоў* <‘сівы, сівак’, ‘сядун, седзень’ [2, с. 403], *Сярак* <рус. *серяк* (аб чалавеку) ‘шэры, просты, грубы’ [2, с. 404], *Філончык, Філончыкаў* <філон. жарг. ‘гультай’ [2, с. 423], *Цішкевіч, Цішчанка* <укр. *тишко* ‘ціхоня’ [2, с. 439], *Чарняк, Чарняўскі* <рус. *черняк* ‘мужык, сялянін, чарнарабочы’, ‘смуглы, чарнявы чалавек’ [2, с. 448], *Чубанаў, Чубянок* <чубан рэг. ‘чубаты, чалавек з чубам’ [2, с. 451], *Шурпо* <рэг.

‘кучаравы хлопчык, ці кучаравая дзяўчынка’, рус. ‘брыдка адзетая жанчына’ [2, с. 484], *Шчарбак, Шчарбачэня* <рус. *щербик* ‘хапун, чалавек, які стараецца недаплаціці, абманіць’, ‘шчарбаты чалавек’ [2, с. 487], *Шчэрбін* <‘шчарбаты чалавек’ [2, с. 487].

Прозвішчы, што паходзяць ад назваў прылад працы і прадметаў дамашняга ўжытку. Амаль што кожная прылада працы можа выкарыстоўвацца як прозвішча. Ёсць прозвішчы, якія ўтварыліся ад тэрмінаў, якія зараз не выкарыстоўваюцца ці ёсць толькі ў дыялектах. *Абуховіч* <абух ‘тулая патоўшчаная частка вострай прылады (звычайна сякеры), праціглая лязу’ [4, с. 84], *Дзяркач* <‘стары венік без лісця; галень’ [5, с. 182], *Дубінскі* <дубіна ‘тоўстая, звычайна дубовая палка’ [5, с. 206], *Жалязняк, Жалязняковіч* <рэг. ‘металічны прут, якім кавалі выпальваюць дзіркі ў дрэве’, ‘нагайка’, ‘жала’ [2, с. 149], *Кацуба* <*кацуба* рэг. ‘качарга’ [2, с. 195], *Кашэльнікаў, Кошалеў* <кашэль ‘вялікая кашолка, звычайна з лучыны’ [5, с. 673], *Крук, Крукоўскі* <‘крук, кручок’ [2, с. 219], *Лазбень* <рэг. *лазбень* ‘кадушачка з лубу ці выдаўбленая з ліпавага дрэва для мёду’, рус. *лазбень* ‘збан’, ‘кадушачка з крышкай, своеасаблівы сундучок’ [2, с. 242], *Мятліцкі* <мятла ‘пучок звязаных галінак без лісцяў, звычайна насаджаных на палку, які служыць для падмятання’ [6, с. 195], *Шылаў* <шыла ‘інструмент у выглядзе завостранага металічнага стрыжня з дзяржаннем для праколвання дзірак’ [9, с. 428].

Назвы жывёл і птушак, рыб. Гэта група з’яўляецца адной з важных крыніц для ўтварэння прозвішчаў Хойніцкага раёна: *Акулаў, Акунёў, Арлоў, Баброў, Баброўнік, Баброўнікаў*, <рус. *бобырь* ‘пячкур’, *бобырец* ‘рыба з роду галаўнёў’, бел. рэг. *бабырка* ‘пячкур’ [2, с. 30]; *Баранаў, Бараноўскі, Барсукоў* <бурко рус. ‘конь бурай масці’ [2, с. 69]; *Бусел, Буслаў, Быкаў, Вараб’ёў, Варабей, Волкаў, Волчак, Голуб, Голубаў, Гусак, Гусакоў, Дзяркач* <‘драч’ [5, с. 182]; *Драздоў, Дрозд, Драчоў, Жаўняк, Жук, Жукаў, Жукоўскі, Жураўлёў, Жураўкоў, Жураўскі, Заяц, Казлоў, Казлоўскі, Карасік, Карась, Карпаў, Карпенка, Кот, Котаў, Крот, Кротаў, Крук, Крукоўскі, Крысін, Крысенка, Канаплянік* <абл. ‘варабей’ [5, с. 611]; *Кулік, Коршак, Кугач* <укр. *кугач* ‘сыч’ [2, с. 225]; *Кунько, Кунцэвіч, Куніцкі* <рус., укр. *куня* ‘куніца’ [2, с. 230]; *Лешч, Лешчанка, Лін, Ліс, Лісоўскі, Мядзведзеў, Петух, Рак, Ракаў; Русак* <бел., рус. ‘заяц-русак’ [2, с. 355]; *Савенка, Савёнок, Сакалоў, Сакалоўскі, Салаўёў, Сойкін, Сокалаў, Сомаў, Судакоў, Уткін, Хамянок, Хамяноў*.

Прозвішчы, утвораныя ад назваў прадуктаў харчавання. У мінулым харчаванне займала важнае месца ў жыцці людзей, што звязана з цяжкай працай. Таму зразумела, чаму ад гэтых назваў утварылася даволі шмат прозвішчаў. Гэта і назвы першых страў, і назвы каш, і назвы страў з мукі. Хлеб з’яўляўся і з’яўляецца галоўным прадуктам харчавання, таму не магло не быць прозвішча, утворанага ад слова «хлеб». *Аўсянік, Аўсянікаў* <аўсянік ‘аўсяны блін’ [2, с. 26], *Бабчанка*, <бабка ‘страва, прыгатаваная з дрэннай бульбы’ [4, с. 319], *Галушка* <галушка ‘страва ў выглядзе дробных клёцак (з мукі або дрэннай бульбы), прыгатаваных на булёне ці на малацэ’ [5, с. 22], *Жур, Жураў* <жур ‘негусты аўсяны кісель’ [5, с. 260], *Кісель, Корж, Кулеш, Куляшоў* <кулеш ‘рэдка мучная каша з салам’ [5, с. 752], *Шчэрбін* <рус. ‘гарачая паліўка, пахлёбка’, ‘уха’, укр. *щерба* ‘навар з чаго-небудзь’, ‘уха’ [2, с. 489], *Юшкевіч, Юшчанка* <юшка ‘юшка, сок ад чаго-небудзь варанага, жыжка, жыдка частка стравы, навар з мяса ці рыбы, суп з бульбай, рыбны суп’, ‘сок у капусце, яблыках і інш.’, ‘кампот з сухіх груш’ [2, с. 457].

Прозвішчы, утвораныя ад назваў абутку і адзення: *Башмак, Башмакоў, Бірукоў* <бірук цюрк. ‘зімовая шапка з воўчай футры’ [2, с. 54], *Буднік, Будніцкі* <рус. *будник* ‘буднік, будзённае адзенне’ [2, с. 64], *Каратай* <рус. *коротай* ‘кароткі кафтанчык’ [2, с. 183], *Кобец* <коба укр. ‘капюшон, башлык у адзенні’ [2, с. 209], *Кунец, Кунцэвіч, Куніцкі* <рэг. *куна* ‘шуба з куніцы’ [2, с. 230], *Саковіч, Скакоўскі* <сак ‘жаночае адзенне’ [2, с. 361], *Шубін, Шубянок* <шуба ‘зімовае верхняе адзенне на падкладцы з футра’ [9, с. 408].

Назвы асоб па адносінах сваяцтва ці становішча ў сям’і: *Бабенка, Бабіч* <рэг. ‘дзіця, якое нарадзілася ў бабкі-павітухі ці ў старой жанчыны’, рус. ‘бабнік’ [2, с. 29], *Дзедзік, Дзедзіцкі* <дзед ‘бацькаў або матчын бацька’ [5, с. 165], *Здановіч* <ад ждаць ‘чакаць’, ‘дзіця, якога чакаюць, хочучь’ [2, с. 146], *Маліцкі* <рус. *малик* ‘дзіця, малыш, меншы ў сям’і’ [2, с. 271], *Новік, Новікаў*, <рэг. ‘новы чалавек у сям’і’, ‘новы член у сям’і’ [2, с. 294], *Пазняк, Пазнякоў* <рус. *поздняк* ‘апошняе дзіця ў старых бацькоў ці дзіця, якое нарадзілася праз доўгі час пасля папярэдняга’ [2, с. 308], *Пакідзька* <абл. ‘той, каго пакінулі, з кім

расталіся назаўсёды' [2, с. 322], *Прымак*, *Прымачэнка* <прымак 'муж, якога прынялі ў сям'ю жонкі, які жыве ў доме жонкі' [7, с. 448], *Прыходзька* <'той, хто прышоў, прышлы' [2, с. 336], *Шастак* <'шостае па ліку дзіця ў сям'і' [2, с. 469].

Прозвішчы, утвораныя ад батанічных тэрмінаў. Дадзены падпункт уключае ў сябе прозвішчы, утвораныя ад назваў дрэў, кветак, садавіны і інш.:

Баравік, *Бурак*, *Вярбіцкі*, *Гарбуз*, *Гарбузоў*, *Гарошка*, *Грыб*, *Грыбоўскі*, *Дубінскі*, *Дубовік*, *Жолуд*, *Жытнік*, *Калінін*, *Калінічэнка*, *Каліноўскі*, *Ліпаў*, *Ліпскі*, *Маліноўскі*, *Саснок*, *Сасновіч*, *Сасноўскі*, *Яворскі* <'ад явар' [2, с. 498], *Ярэц* <укр. *ярець* 'ячмень' [2, с. 500].

Прозвішчы, утвораныя ад назваў народаў і этнічных груп: *Літвін*, *Літвінаў*, *Літвіка*, <літвін, ст. бел. *літовец* 'жыхар Літвы' [2, с. 253]; *Мазур*, *Мазуркевіч*, <мазур 'выхадзец з Мазуршчыны' [2, с. 267]; *Маскаленка* <маскаль 'падданы Маскоўскай дзяржавы' [2, с. 277]; *Поляк* <паляк 'заходнеславянскі народ, які складае асноўнае насельніцтва Польшчы' [6, с. 644]; *Прус* <'ураджэнцы або жыхары Прусіі; паўночна-ўсходнія немцы' [7, с. 402]; *Чэркас* <чэркес 'адзін з народаў, якія насяляюць Карачаева-Чэркескую аўтаномную вобласць' [9, с. 337]; *Цыганенка*, *Цыганкоў* <цыган 'народнасць індыйскага паходжання, якая жыве часцей за ўсё качавымі і паўкачавымі групамі ў Еўропе, Азіі і Афрыцы' [9, с. 256].

Назвы частак цела і покрыва чалавека і жывёл. Прозвішчы, звязаныя з асобнымі часткамі чалавечага цела былі даволі папулярнымі. У якасці прозвішч маглі выкарыстоўвацца і назвы частак цела жывёл: *Бяспалы*, *Валасевіч*, *Валасоўскі*, *Валасюк*, *Галавацкі*, *Галавін*, *Гарбачоў*, *Гарбуноў*, *Горленка*, *Гузаў*, *Гулянкоў* гуля 'гуз, жаўлак' [5, с. 95]; *Дзубо*, *Зубаў*, *Зубок*, *Маслак* <маслак 'вялікая косць, пераважна сцэгнавая; вытыркая косць' [6, с. 117], *Ражкоў*, *Рогаў*, *Ус*, *Усікаў*, *Ушкін*, *Шкурко*, *Шкурын*, *Шкурацаў*.

Прозвішчы, утвораныя ад географічных назваў складаюць невялікую па колькасці групу: *Вялікаборац* (в. Вялікі Бор), *Калужскі* (в. *Любанец* (г. Любань), *Мазырэц* (г. Мазыр), *Пінскі*, *Пінчук* (г. Пінск), *Паляшук* (Палессе), *Туравец* (г. Тураў), *Шваб* <выхадзец з Германіі, былога герцагства Швабія) [10, с. 38].

Такім чынам, аналіз вышэй разгледжаных прозвішчаў дае нам магчымасць сцвярджаць, што самай прадуктыўнай матывацыйнай базай для ўтварэння прозвішчаў Хойніцкага раёна з'яўляецца апелятыўная лексіка, якая прадстаўлена рознымі лексіка-семантычнымі групамі. Найбольш пашыранымі з'яўляюцца прозвішчы, утвораныя ад назваў асоб па прафесіі, фізічных і фізіялагічных характарыстык чалавека, асаблівасцей характару, яго схільнасцей і прывычак. Менш пашыраны прозвішчы, суадносныя з назвамі абутку і адзення, з батанічнымі і географічнымі назвамі.

Літаратура

1. Суперанская, А. В. Современные русские фамилии / А. В. Суперанская, А. В. Сулова ; под ред. Ф. П. Филина. – М.: Наука, 1981. – 176 с.
2. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія 2 : Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі / М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – 508 с.
3. Унбегаун, Б. Русские фамилии / Б. Унбегаун ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1989. – 443 с.
4. Глумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / АН БССР, Інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск, 1977. – Т. 1 : А–В. – 608 с.
5. Глумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / АН БССР, Інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск, 1978. – Т. 2 : Г–К. – 768 с.
6. Глумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / АН БССР, Інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск, 1979. – Т. 3 : Л–П. – 672 с.
7. Глумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / АН БССР, Інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск, 1980. – Т. 4 : П–Р. – 768 с.
8. Глумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / АН БССР, Інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск, 1982. – Т. 5, ч. 1 : С–У. – 663 с.
9. Глумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / АН БССР, Інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск, 1984. – Т. 5, ч. 2 : У–Я. – 608 с.
10. Шур, В. В. 3 гісторыі уласных імёнаў / В. В. Шур. – Мінск : Выш. шк., 1993. – 156 с.